

Keuze uit de aanwinsten

graaf

Afb. 1. Servet van wit linnen damast met het wapen van Prins Maurits van Oranje-Nassau met terzijden de wapenspreuk NASSAU JE MAINTIENDRAI, omhangen met het lint van de Orde van de Kouseband met het opschrift HONI SOIT QVI MALY PENSE; terzijden de acht kwartierwapens van de Prins; op de liggende onder-rand diens wapenspreuk TANDEM FIT SVRCVLVS ARBOR; links onder gemerkt met bind-gatletter H M.

H. ca. 99 cm, Br. ca. 71 cm. NEDERLAND (HAARLEM OF ALKMAAR?), door PASSCHIER LAMMERTIEN(?), gedateerd 1613. *Opm.*: Aanleiding voor het weven van dit servet was het feit dat Prins Maurits in 1613 door Koning James I van Engeland werd benoemd tot Ridder in de Orde van de Kouseband. Eerder waren reeds servetten met het wapen van Prins Maurits geweven in 1601, 1604 en 1605 (o.m. verz. Rijksmuseum, inv.nrs. R.B.K. 14865 en R.B.K. 16791; het servet uit 1605: verz. H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden). Deze en ongedateerde exemplaren worden op grond van hun hoge kwaliteit toegeschreven aan de Zuidnederlandse immigrant Passchier Lammer-

tijn (ca. 1563–1621). Een door Passchier Lammertijn gesig-neerd 'banquet-servet' met het Engelse wapen (Victoria and Albert Museum, Londen) ver-toont verwantschap in de bloe-men in vakken in de onder- en bovenrand (Burgers 1990, p. 51). Passchier Lammertijn had een internationale cliën-tèle en weefde in 1611 tafellinnen in opdracht van de Sta-ten-Generaal als omvangrijk cadeau aan de familie van moederszijde van Prins Philips Willem, onder andere servet-ten met het wapen van Nassau (zie J. Six, 'Paschier Lammer-tijn', *Oud-Holland* 31 (1913), p. 105, bijlage B14; *Inventaris-sen van de inboedels in de ver-blijven van de Oranjes 1567–1795*, bewerkt door S. W. A. Drossaers en Th. H. Lun-singh Scheurleer, dl. 1, 's-Gra-venhage 1974, pp. 155, 164 (Breda 1619), nrs. 618 en 864. *Lit.*: C. A. Burgers, 'Neder-landse heraldiek uit de textiel-verzameling van het Rijks-museum, Kanttekeningen bij een kleine expositie', *Bulletin van het Rijksmuseum* 38 (1990), p. 51, afb. 3. *Herk.*: Veil. Christie, Amster-dam 28-10-1987, nr. 1192; Verz. C. A. Burgers en J. G. du Preez, Haarlem, van wie sinds 1987 in bruikleen. Geschenk van de heren C. A. Burgers en J. G. du Preez ter gelegenheid van het 25-jarig ambtsjubileum van C. A. Bur-gers als conservator textiel bij het Rijksmuseum, 1991 (inv.nr. BK 1991-29).

Afb. 2. Servet van wit linnen damast met jachtpatroon en de wapens Van Alckemade en Haerlem van Berckenrode. H. ca. 99 cm, Br. ca. 73,5 cm. HAARLEM(?), gedateerd ANNO 1644.

Opm.: De voorstelling op het servet is spiegelsymmetrisch opgebouwd. De wapens zijn aan de linker kant juist weer-gegeven, rechts dus gespie-geld; boven de benedenzoom manswapen Van Alckemade (gekroonde leeuw), naar de bovenzoom toegewend vrouwswapen Haerlem van Berckenrode (gevierendeeld), 1 en 4 Van Berckenrode (een

gekroonde leeuw), 2 en 3 Haerlem (een kruis gecanton-neerd met 12 merletten). Het servet is geweven voor Floris van Alckemade (ca. 1583–1645) en Goedele van Berckenrode (gest. 1648), die in 1617 trouwden. Het geslacht Van Berckenrode, dat voordien de naam Van Haer-lem droeg, ontleende zijn naam aan de heerlijkheid Berckenrode onder Heem-stede, die in 1284 door Floris v aan Jan van Haerlem werd geschonken. In 1642 erfde Goedele van Berckenrode het Huis Berckenrode van haar broer Dirck van Haerlem.

Door haar huwelijk met haar achterneef Floris van Alckemade ging het huis over in dat geslacht. Het werd overigens in 1691 alweer verkocht uit de bezwaarde boedel van hun zoon Hendrik (A. J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, dl. II, Gorinchem 1840, p. 332; M. Thierry de Bye Dolleman, 'Het Geslacht Van Berckenrode', *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* 12 (1958), p. 119).

De jacht aan weerszijden van een kasteel en een fontein is bekend van in Kortrijk sinds ca. 1620 vervaardigd linnendamast, waarschijnlijk teruggaand op een zestiende-eeuws patroon (verwante stukken in: M. Calberg, 'Linge de table damassé du XVIIe et du XVIIIe siècle', *Bulletin des Musées royaux d'Art et d'Histoire* 3 (1936), afb. 6-7; G. T. van Ysselsteyn, *White figured linnendamast*, Den Haag 1962, afb. 64; M. Prinnet, *Le damas de lin historié du XVIIe au XIXe siècle*, Fribourg 1982, afb. 179 en 184-187; A. G. Pauwels en I. Bauwens-de Jaegere, *Damast*,

Kortrijk 1986, cat. nrs. 32-39). Ten tijde van de reformatie emigreerden veel Zuidnederlandse linnenwevers naar Haarlem. Het ligt dan ook voor de hand dat dit voor een Haarlemse familie gewezen servet in Haarlem is ontstaan, mogelijk voor gebruik in het Huis Berckenrode.

Herk.: Floris van Alckemade (ca. 1583-1645) x (1617) Godele van Berckenrode (gest. 1648); Kunsth. Arnhem; Nederlands particulier bezit; Verz. C. A. Burgers en J. G. du Preez, Haarlem. Geschenk van de heren C. A. Burgers en J. G. du Preez ter gelegenheid van het afscheid van C. A. Burgers als conservator textiel, 1991 (inv.nr. BK 1991-28).

Afb. 3. Vouwwaaier met een blad van dun leer beschilderd met aquarel. Het ivoren montuur is ajour gesneden en versierd met 'métal en quatre couleurs'.

L. 27,1 cm, Spanwijdte 50,5 cm.

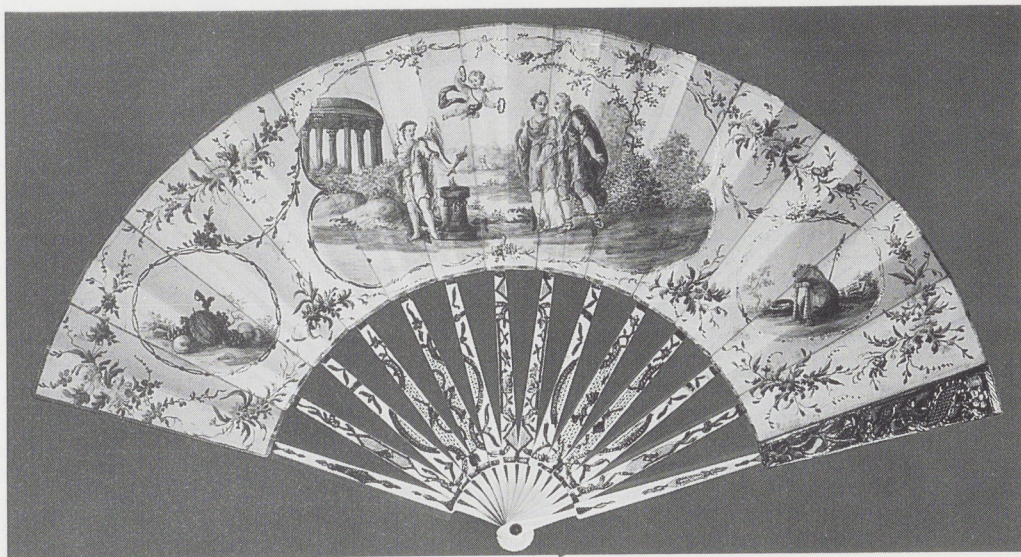
NEDERLAND, ca. 1780.

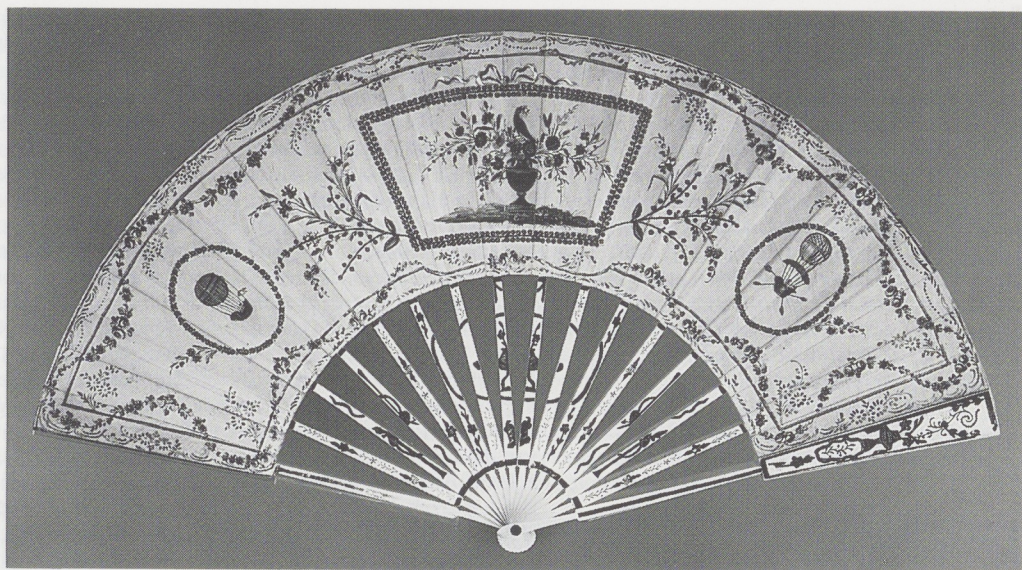
Opm.: In het centrale medailon wordt een paar in klas-

sieke kledij door Hymen, de god van het huwelijk, naar een altaar geleid. Deze zelfde voorstelling, echter voorzien van een aantal extra figuren, bevindt zich op een andere Nederlandse huwelijkswaaier uit ca. 1780 die zich al ruim een eeuw in de verzameling van het Rijksmuseum bevindt. De afmetingen van het blad, van het montuur en zelfs van de figuren zijn in beide gevallen gelijk. De schildering van de hier afgebeelde waaier is echter minder elegant en ook het montuur is minder verfijnd. Hoogstwaarschijnlijk is deze waaier een vereenvoudigde en dus goedkopere versie van de andere, ontstaan in hetzelfde atelier.

Litt.: B. M. du Mortier, *Waaiers en Waaierbladen/Fans and Fan Leaves 1650-1800*, Rijksmuseum, Amsterdam/Zwolle 1992, nr. 21.

Herk.: Veil. Christie South Kensington, Londen 2-6-1992, nr. 208. Aankoop met gelden geschonken door Mr M. J. Meijer c.s., Notarissen te Amsterdam, 1992 (inv.nr. BK 1992-13).

4

Afb. 4. Vouwwaaijer met een blad van zijde beschilderd met gouache en versierd met stro, veren, parelmoer en metalen lovertjes. Het ivoren montuur is ajour gesneden en ingelegd met zilver.

L. 27,5 cm, Spanwijdte 51,5 cm.

FRANKRIJK, ca. 1784.

Opn.: Deze waaier staat in het teken van de ballonvaart. In het medaillon links is de ballon afgebeeld, waarmee de gebroeders Montgolfier op 1 december 1783 opstegen. Zij maakten een meer dan twee uur durende vlucht vanaf de Jardin des Tuileries in Parijs en ontkendend hiermee een ware rage voor allerlei voorwerpen 'au ballon'. In het medaillon rechts zien we de ballon van Jean-Pierre Blanchard. Deze vloog op 2 maart 1784 in een uur en vijf minuten van de Champ-de-Mars in Parijs naar het 15 km verder gelegen Billancourt. Deze waaier is vanwege het zijden blad en de metalen lovertjes een karakteristiek voorbeeld van een waaier 'au ballon' en

zal kort na Blanchard's succesvolle ballonvaart gemaakt zijn. *Litt.*: B. M. du Mortier, *Waaiers en Waaierbladen/Fans and Fan Leaves 1650-1800*, Rijksmuseum, Amsterdam/Zwolle 1992, nr. 29.

Herk.: Geschenk van S. F. Barones van Höevell-Teding van Berkhout en Jkvr. A. C. Teding van Berkhout, Bergen, 1992 (inv.nr. BK 1992-14).

Afb. 5. JACOBUS PERKOIS (Middelburg 1756-1804).

Een Roodhandtamarin.

Aquarel, gedeeltelijk met gom gehoogd, over een schets in grafiet, 419 x 268 mm. In verso gesigineerd, gedateerd en geannoteerd: *J. Perkois ad viv: July 1776. Syngueintje levensgroot uit 't Cabinet vand' hn./ Awart in Rotterdam* en linksonder: *No. 1.*

Opn.: Dit attractieve portret van een hoogstwaarschijnlijk opgezet exemplaar van een Roodhandtamarin (*Sanguinus Midas*) - een uit het Amazonegebied afkomstige soort van de Klauwapen - is niet alleen vanwege de voorstelling een

aantrekkelijke aanwinst. De aquarel kan een sleutelstuk worden bij het toeschrijven van de ongesigineerde achttiende-eeuwse diertekeningen die al te vaak kritiekloos op naam van Aart Schouman worden gezet. Over de kwaliteiten van diens leerlingen en navolgers is nog weinig bekend. Een van hen was Perkois, die vooral als figuurtekenaar actief was. Dat hij in diertekeningen de stijl van zijn leermeester bedriegelijk dicht kon naderen, blijkt uit het nu aangekochte blad dat zijn enige gesigineerde werk in deze trant is waarvan we de verblijfplaats kennen. De tekening dateert uit het jaar dat Perkois zich vanuit Middelburg inschreef als leerling aan de Haagse Tekenacademie. De uit Dordrecht afkomstige Schouman was daar op dat moment de leidende figuur. In het jaar daarna werd aan de Tekenacademie een geldbedrag geschonken door de Rotterdam-Dordtse koopman Pieter Havart. Van hem is bekend dat hij een collectie

vogels bezat en ongetwijfeld zijn hij en zijn broer Daniël degenen die schuilgaan achter het tot nu toe onbegrepen opschrift op onze tekening. Het contact tussen Perkois en Havart moet aan Schouman te danken zijn en wellicht bestaat er ook van zijn hand een tekening van het Rotterdamse aapje.

Litt.: L. J. Bol, 'Jacobus Perkois, Kunstteekenaar', *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 21 (1970), pp. 259 en 293, cat.nr. 75; Cat. tent. *De verzameling van H. van Leeuwen*, Amsterdam (Rijksprentenkabinet) 1975, nr. 94.

Herk.: Verz. C. J. van Roosendaal, Dordrecht (1953); Verz. H. van Leeuwen, Amerongen, inv.nr. A 22; Veil. Christie, Amsterdam 24-11-1992, nr. 378 met opgave van andere tentoonstellingen. Aankoop 1992 (inv.nr. RP-T-1992-92).

Afb. 6. GERARD VAN NIJMEGEN (Rotterdam 1735-1808). Titelblad voor een kunstboek: herdersfamilie bij een afgebrokkelde zuil waaraan een cartouche met het opschrift: *Tekeningen van verscheiden meesters*.

Zwart krijt, gedoezeld, kaderlijn met de pen in bruin, 436 x 317 mm. In verso gesigneerd en gedateerd: *Gerard van Nijmegen inv. & Fe. 1783*. *Opm.*: Tekeningen en prenten werden in de achttiende eeuw opgezet op dun karton en los bewaard tussen de bladen van kunstboeken. Speciaal door Rotterdamse kunstenaars werden getekende titelbladen vervaardigd die deze albums als object nog wat verfraaiden. Gerard van Nijmegen was de belangrijkste leverancier van dergelijke tekeningen, waarvan thans ongeveer vijftien voorbeelden te localiseren zijn. In de afgelopen jaren werden

6

door het Rijksprentenkabinet al twee door hem gemaakte titelbladen verworven: een aquarel voor een kunstboek met 'Gecouleurde Teekeningen' en een decoratief epitaaf met de biografie van Nicolaas Berchem, dat Van Nijmegen gemaakt had voor zijn eigen omvangrijke collectie prenten van de door hem zeer bewonderde zeventiende-eeuwse kunstenaar. Dat die bewondering niet zonder gevolgen voor zijn eigen werk gebleven is, blijkt uit het charmante titelblad dat nu aangekocht werd: niet alleen de bladslag, maar

ook de weergave van de menselijke figuren en een detail als het drinkende hondje doen sterk denken aan de tekenstijl van Van Nijmegens grote voorbeeld.

Herk.: Veil. Van Stockum, 's-Gravenhage 17-11-1992, nr. 97. Aankoop 1992 (inv.nr. RP-T-1992-83).

Afb. 7. HENDRIK KUIPERS
(Dordrecht 1764–1798).

Zelfportret.

Penseel in grijs over een schets
in grafiet, 288 × 221 mm.

R.o. op het tafelkleed in minu-
tieuze letters gesigneerd:

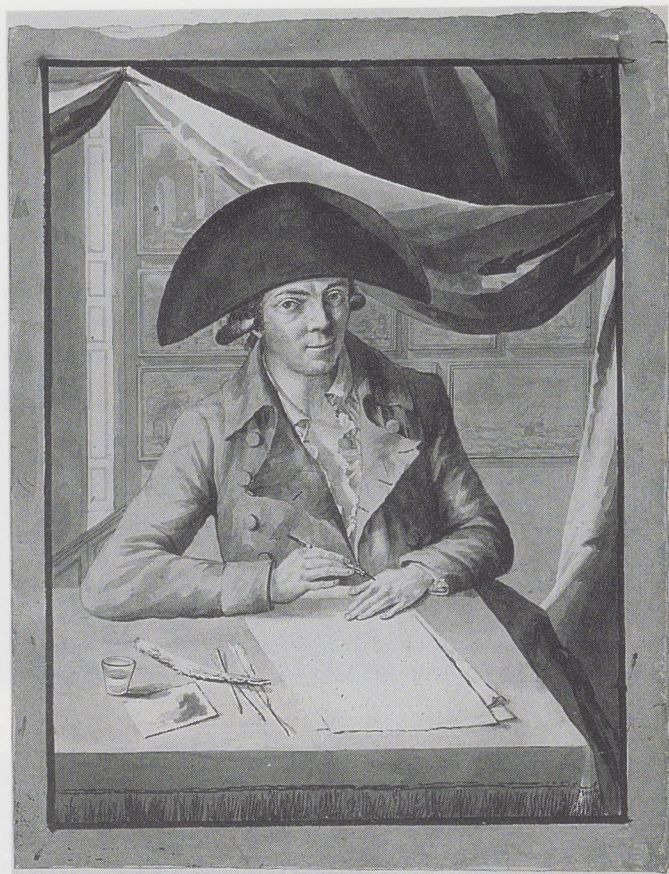
H. Kuipers. In verso (in later
handschrift) geannoteerd:

Anno 1797.

Opn.: Over de jonggestorven
Dordtse kunstenaar Hendrik
Kuipers is weinig bekend. Hij
was een zoon van de bijna al
even schimmige kunstenaar
Cornelis Kuipers en zijn alge-
meen bekende oeuvre bestaat
uit drie etsen. Een hiervan is
een portretje van een vrij
gezette man dat vanwege het
erbij afgebeelde palet met pen-
selen doorgaat voor een zelf-
portret. Ten onrechte, want
ook de thans door het Rijks-
prentenkabinet aangekochte
tekening is op betere gronden
altijd beschouwd als een zelf-
portret van Hendrik Kuipers.
De voorgestelde lijkt door zijn
kleding en de vele ingelijste
kunstwerken een welstand uit
te stralen die niet overeen-
stemt met hetgeen ons bekend
is over het succes van vader en
zoon Kuipers als kunstenaar.

Zijn houding en de lichte per-
spectivische vertekening van
de ruimte doen vermoeden dat
het portret gemaakt werd naar
het beeld dat te zien was in
een enigszins vooroverhan-
gende spiegel. Deze aspecten
maken dit kunstenaarsportret
zo bijzonder; bij tekeningen
in dit genre beperkte men zich
in de achttiende en vroege
negentiende eeuw meestal tot
de weergave van de persoon
en er is niet vaak een deel van
een al dan niet aangeklede
omgeving te zien.

Herk.: Verz. C. J. van Roosen-
daal, Dordrecht (1962); Verz.
H. van Leeuwen, Amerongen,
inv.nr. A 935; Veil. Christie,
Amsterdam 24-11-1992, nr.

350. Aankoop 1992 (inv.nr.
RP-T-1992-90).

Litt.: Cat. tent. *De verzameling
van H. van Leeuwen*, Amster-
dam (Rijksprentenkabinet)
1975, nr. 72.

Afb. 8–11 (en omslag). JACOB
CATS (Altona 1741–1799
Amsterdam).

*De Vier Seizoenen, Tijden van
de Dag en Elementen*.

Vier tekeningen: aquarel en
pen in bruin, elk 334 × 415
mm. Alle in verso gesigneerd
en gedateerd: *J: Cats fec 1797*
en respectievelijk geannoteerd:
*Maart April May/ Lenten Mor-
gen Aarde; Junij Julij Augustus/
Zoomer Middag Lucht;
September October November/
Herfst Namiddag Water; en
December Januarij Februarij/
Winter Nagt Vuur*.

Opn.: Vanwege zijn zeer door-
werkte landschappen en stads-
gezichten met een levendige
anecdotiche stoffage wordt

8

9

Jacob Cats gerekend tot de beste Hollandse tekenaars uit de achttiende eeuw. Zowel door het formaat als door de onderwerpskeuze is zijn meest ambitieuze werk deze serie van vier geaquarelleerde landschappen met taferelen die de Vier Seizoenen verbeelden, gecombineerd met de Tijden van de Dag en de Elementen. Al in de vroegste biografie van Cats, uit 1817, wordt de reeks zijn meesterstuk genoemd. Die grote waardering blijkt ook uit de sommen die verzamelaars voor de reeks overhadden: Cats verkocht haar voor het niet geringe bedrag van 600 gulden, terwijl zeven jaar later de kunsthandelaar Christiaan Josi in een veiling al bijna het dubbele daarvan betaalde. Werkelijke topstukken uit de achttiende eeuw zijn schaars. Daarom is niet gearzeld dit cruciale voorbeeld aan te kopen, nadat enkele jaren eerder al eens vergeefs een poging daartoe ondernomen was. Deze Seizoenen-serie vertegenwoordigt immers de decoratieve opvatting van de tekenkunst uit de late achttiende eeuw op de beste wijze die men zich in die tijd zelf kon voorstellen.

Litt.: R. van Eijnden & A. van der Willigen, *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst sedert de helft der XVIII eeuw*, II, Haarlem 1817, pp. 309-310.

Herk.: Door Cats verkocht aan Jan de Groot, Amsterdam; Veil. De Groot, Amsterdam, 10-12-1804, Kunstboek A, nr. 1; Christiaan Josi, Amsterdam, vanaf 1818 te Londen (Lugt 573); Kunsth. Morton Morris, Londen; Particuliere verz., U.S.A.; Kunsth. Morton Morris, Londen. Aankoop met steun van de Vereniging Rembrandt en de Rijksmuseum-Stichting, 1992 (inv.nrs. RP-T-1992-12/15).

10

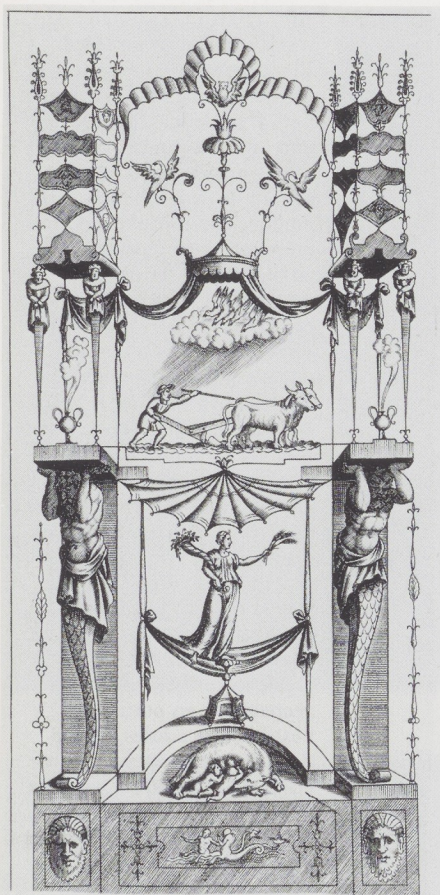

11

Afb. 12 en 13. ANONIEM
ITALIAANS (ca. 1530-1540).
Vlakdecoraties met grotesken.
Ets en gravure, 256 × 198 mm
(iets afgesneden), 257 × 124
mm (afgesneden).

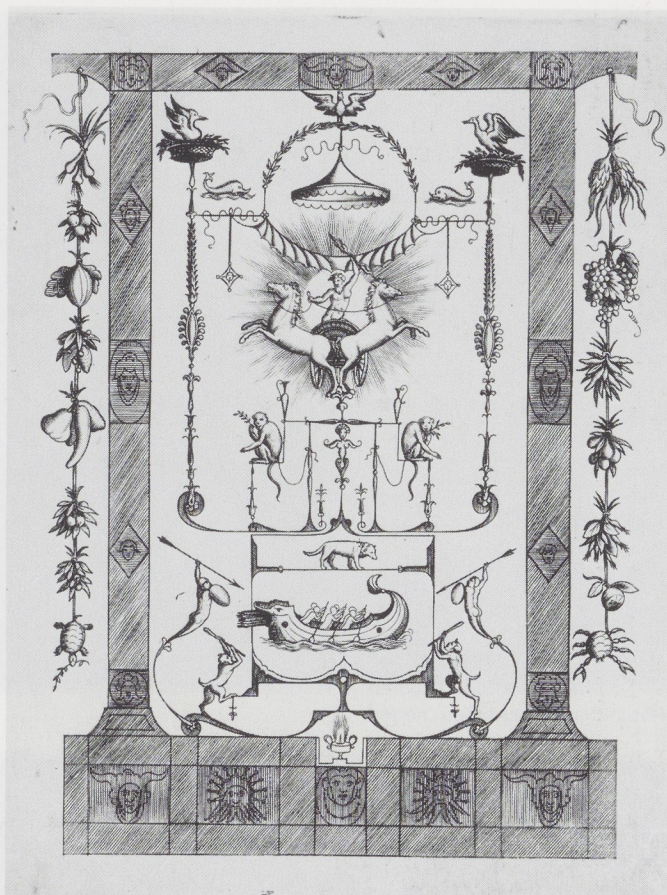
Opm.: Tussen 1530 en 1540
graveerde een onbekende Ita-
liaan een serie vlakdecoraties
met grotesken, bestaande uit
20 bladen, onder de titel
*Leviore et (vt videtvr) extem-
poraneae pictvrae quas grotteschas
vvlgo vocant*. De bladen zijn
ongetwijfeld geïnspireerd op
de decoratie van het Domus
Aurea, het paleis van keizer
Nero, waarvan de inmiddels
ondergronds gelegen gewelven
aan het eind van de 15de eeuw
opnieuw werden ontdekt. De
beschildering van plafonds en
muren bestond uit fantasti-
sche, ranke architectuur en
gestileerde blad- en bloem-
motieven met onder meer mytho-
logische voorstellingen, saters,
zeepaarden en putti. Er
bestaan drie edities van de
Leviore: een ongenummerde
editie, waartoe zes nieuw aan-
gekochte bladen behoren en
de vier bladen die het Rijks-
prentenkabinet reeds in zijn
bezit had, een tweede editie
met bladnummers en een uit-
gave uit 1602 door Giovanni
Orlandi.

In 1541 maakte de toen
18-jarige Enea Vico naar deze
serie een reeks tegenzijdige
copieën, die werden uitgege-
ven door zijn leraar Tommaso
Barlacchi en wel in zo'n grote
oplage dat men later de bla-
den vaak ten onrechte als een
inventie van Vico beschouwd
heeft. Dat de bladen zeer
populair waren blijkt ook uit
het feit dat de oorspronkelijke
serie of de bladen van Enea
Vico weer gecopieerd zijn
door Jacques Androuet Ducer-
ceau in zijn groteskenboek, dat
eveneens meerdere edities
gekend heeft.

12

Litt.: J. Byrne, *Renaissance Ornament Prints & Drawings*, New York (Metropolitan Museum of Art) 1981, p. 60, nr. 59; *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 533; *Ornamentprenten in het Rijksprentenkabinet 1, 15de & 16de eeuw*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1988, nr. 655; E. M. Hanebutt-Benz, *Ornament und Entwurf, Ornamentstiche und Vorzeichnungen für das Kunsthandwerk vom 16. bis zum 19. Jahrhundert aus der Linel Sammlung für Buch- und Schriftkunst*, Frankfurt (Museum für Kunst-

13

handwerk) 1983, nr. 6. *Herk.*: Kunsth. Hill-Stone Inc., New York. Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1992 (inv.nr. RP-P-1992-61/66).

Afb. 14. HIEREMIAS OF HIERONYMUS WECHINGER (Ansbach of Dinkelsbühl ? – 1613 Nördlingen).

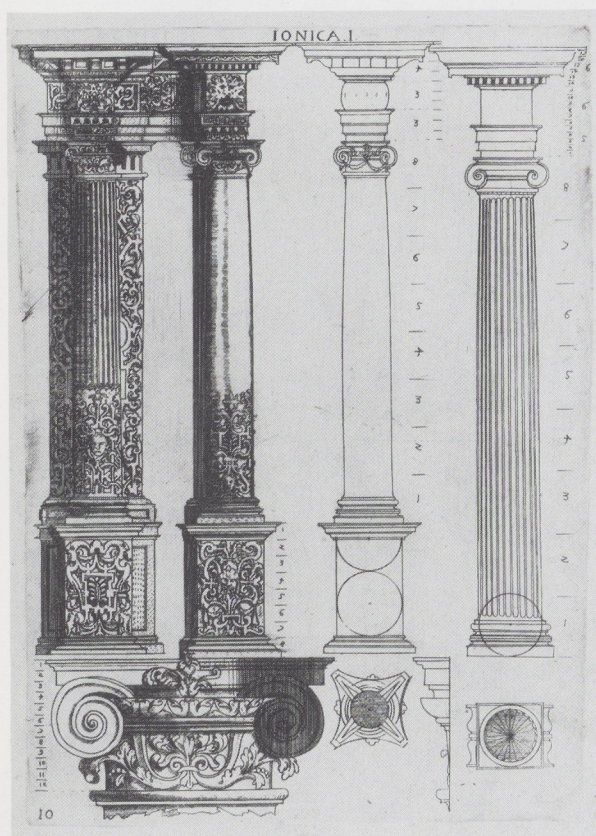
Medaillon met een wapentrofee in een ornamentale omlijsting.

Gravure, 318 × 215 mm.

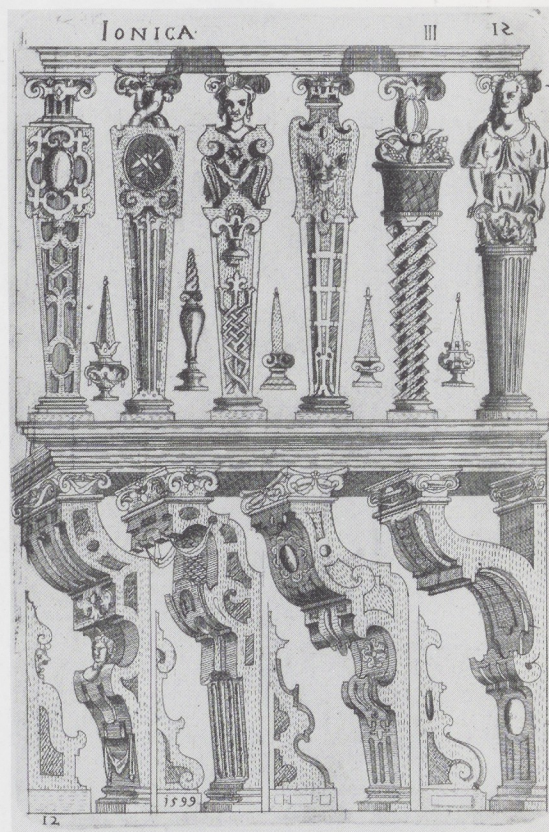
Bovenaan gedateerd: 1559, onder de wapentrofee het devies: MIT.DER.ZEIT, middenonder gemonogrammeerd: HW. *Opm.*: Dit zeer zeldzame blad,

dat alleen bij Nagler beschreven wordt, is de enig bekende gravure van Hieronymus Wechinger, van wie we verder alleen weten dat hij de fresco's op de zuidgevel van het stadhuis van Nördlingen geschilderd heeft. De voorstelling staat duidelijk in relatie met Ottheinrich (Amberg 1502–1559 Heidelberg), paltsgraaf van Neuburg, wiens devies *Mit der Zeit* in een cartouche onder de wapentrofee staat. Zijn wapen als keurvorst van de Palts (1556–1559) is in drie gedeelten rondom het medaillon afgebeeld (links het leeuwewapen van de Palts,

15

16

12

rechts het ruitenwep van Beieren en middenonder de rijksappel voor de keurvorstelijke waardigheid, met als helmteken middenboven een aanzijnde leeuw). De functie van het blad is niet eenduidig. Het zou een ornamentprent kunnen zijn, mogelijk bedoeld voor de decoratie van het paleis dat Ottheinrich vanaf 1556 in Heidelberg liet bouwen, of een ex-libris voor de uitgebreide bibliotheek van deze kunstminnaar en verzamelaar. Gezien de datum 1559, het jaar waarin Ottheinrich op 12 februari stierf, kan ook gedacht worden aan een blad dat als herinnering aan hem is uitgegeven.

Litt.: G. K. Nagler, *Neues allge-*

meines Künstler-Lexicon, dl. 21, München 1851, p. 192, nr. 1; G. Poensgen e.a., *Ottheinrich Gedenkschrift zur vierhundertjährigen Wiederkehr seiner Kurfürstenzeit in der Pfalz (1556-1559)*, Heidelberg 1956. *Herk.*: Verz. Vorsten van Lichtenstein, Vaduz; Kunsth. H. H. Rumbler, Frankfurt (cat. 27 (1991), nr. 82). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1992 (inv.nr. RP-P-1992-78).

Afb. 15 en 16. GABRIEL KRAMMER (Duitsland, gest. 1611 of kort daarvoor).

ARCHITECTVRA VON DEN FVNF SEVLEN SAMBT IREN ORNAMENTEN VND ZIERDE..., zuilenboek, bestaande uit een titelblad, 8 pagina's tekst en 28 bladen

geëtste illustraties. De eerste editie van het boek verscheen in 1600. Dit is een uitgave uit 1610 van Johann Bussemacher waarbij de oorspronkelijke afbeeldingen tegenzijdig zijn gekopieerd en linksonder opnieuw genummerd, 1-28. In de meeste gevallen werden de signatuur van Kramer en de jaartallen (1598 of 1599) die op de oorspronkelijke bladen stonden vermeld, overgenomen.

Opm.: De publicatie van zuilenboeken komt vanaf ca. 1530 op gang. Dit soort boeken illustreert, in navolging van Vitruvius, de vijf zuilenordes en voegt daar meestal nog voorbeelden van eigentijdse toepassingen aan toe. Bekende

Gumprecht

ad. H. J. van I., 640

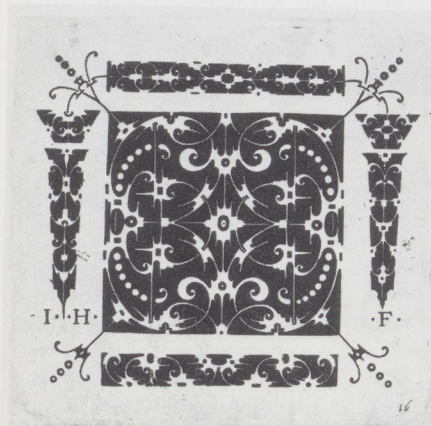

G. B. De' Canova Fe. Roma

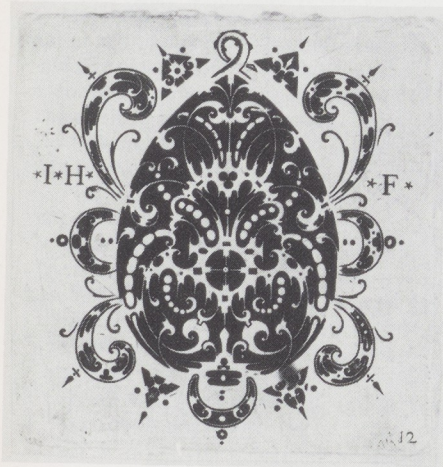
zuilenboeken uit de zestiende eeuw zijn die van Jan Vredeman de Vries en Wendel Dietterlin. Krammer's boek geeft een goed voorbeeld hoe een zuilenboek doorgaans is opgebouwd: achtereenvolgens worden de Toscaanse, Dorische, Ionische, Corinthische en compositiete ordes behandeld. Na één of twee bladen met illustraties bij de opbouw van de orde volgen bladen met mogelijke toepassingen in portalen etc. De laatste twee bladen van het boek tonen toepassingen op het gebied van de meubelmakerskunst. Litt.: Hollstein (German) XIX, 82, nrs. 1-28; *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 1945; E. Forssman, *Säule und Ornament*, Stockholm 1956. *Herk.*: Veil. Beijers, Utrecht 5-11-1991, nr. 363. Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1991 (inv.nr. RP-P-1992-1).

19

20

21

Afb. 17. GIOVANNI BATTISTA PITTONI (Vicenza ca. 1520–1583 Vicenza)

Vlakdecoratie met bladranken en drie kinderen.

Ets en gravure, 144 × 277 mm. Gemonogrammeerd: *B.F.V.F* (links bovenaan), opschrift: *Cum priuilegio* (rechts onderaan).

Opm.: Dit blad maakt deel uit van de enige reeks ornamentprenten van B(attista) P(ittoni) V(icentino), voor het eerst door hemzelf uitgegeven te Venetië in 1561. De serie, opgedragen aan Sr. Alessandro Fedrici uit Trevignano, bestaat uit 16 bladen. Het Rijksprentenkabinet was reeds in het bezit van 15 bladen, vermoedelijk afkomstig uit een tweede editie, uitgegeven door Nicolo Valegio. Met deze aankoop is de serie nu compleet.

Litt.: *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 546;

G. K. Nagler, *Neues allgemeines Künstler-Lexicon*, dl. 11, München 1841, p. 397; *Ornamentprenten in het Rijksprentenkabinet I, 15de & 16de eeuw*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1988, nr. 618.

Herk.: Kunsth. La Sirène, Parijs (cat. 1990, nr. 1117). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds 1990 (inv.nr. RP-P-1990-305).

Afb. 18. GIOVANNI BATTISTA COSTANTINI (eerste helft 17de eeuw) naar GUIDO RENI?

Schoteldecoratie met een dronken Silenus op een ezels, omringd door saters en kinderen in een rand van wijnranken.

Gravure, 248 × 250 mm (achthoekige plaat). Gesigneerd en gedateerd: *Guido Bolognese inu.* (onder voorstelling), 1619 *Jo: Bat: Costantino Fe: Roma* (midden onderaan).

Opm.: Het is onbekend aan

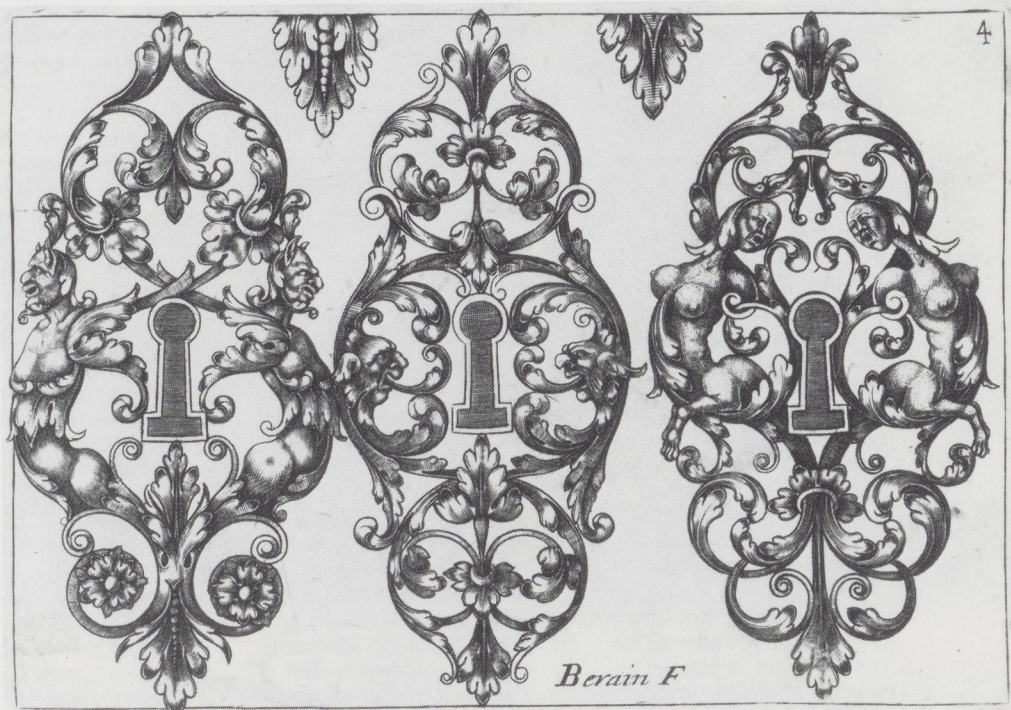
welk werk van Guido Reni de voorstelling met de dronken Silenus ontleend zou zijn. De prent vormt ongetwijfeld een set van twee schoteldecoraties met een tegenzijdige copie door Luca Ciamberlano naar de *Tazza Farnese* van Annibale Carracci. Deze prent, die eveneens achthoekig van vorm is en vrijwel dezelfde afmetingen heeft, laat een schotel zien met Silenus, die liggend op de grond door saters dronken gevoerd wordt, in een vergelijkbare rand. In dit licht bezien is het zelfs de vraag of de inscriptie *Guido Bolognese inv.* niet later op de plaat is aangebracht en of niet eerder aan een andere inventie van Carracci gedacht moet worden. De van beide prenten nog bestaande platen worden bewaard in de *Calcografia Nazionale* te Rome.

Litt.: *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 1129; G. K. Nagler, *Neues allgemeines Künstler-Lexicon*, dl. 3, München 1836, p. 142; Diana DeGrazia Bohlin, *Prints and related drawings by the Carracci family, a catalogue raisonne*, Washington 1979, nr. 19*; C. A. Petrucci, *Catalogo generale delle stampe tratte dai rami incisi posseduti dalla Calcografia Nazionale*, Rome 1953, nrs. 733 en 349.

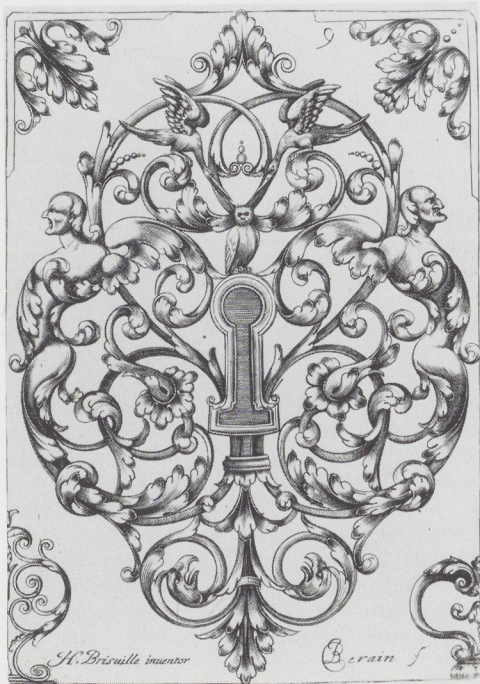
Herk.: Kunsth. Paul McCarron, New York. Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1992 (inv.nr. RP-P-1992-19).

Afb. 19–21. JACQUES HURTU (werkzaam 1614–1619 in Frankrijk).

Vijf bladen, de nrs. 2, 4, 10, 12 en 16, uit een serie van 16 bladen met voorbeelden voor goud- en zilversmeden, 1619. Gravures, 68–70 × 60–68 mm. Blad 2 is gesigneerd: *IAQVES HVRTV*, de overige bladen zijn

22

23

24

gesigneerd: *I.H.F.* Elk blad is rechtsonder genummerd.
Opn.: Van Hurlu zijn drie series prenten bekend, alle behorende tot het zogenaamde 'Schwarzwerk'-ornament, ook wel 'niello' of 'silhouette-stijl' genoemd. Dit type ornamentprent komt voornamelijk voor in de eerste twee decennia van de zeventiende eeuw en geeft voorbeelden voor email-decoraties op kleine voorwerpen zoals ringen, hangers en doosjes. Vermoedelijk zijn de meeste Schwarzwerk-prenten niet gemaakt door professionele ontwerpers of graveurs, maar juist door goudsmeden ter inspiratie van andere goudsmeden. Van Hurlu is bekend dat hij als goudsmid werkzaam was in Orléans en Lyon. De reeks waartoe deze prenten behoren is uitzonderlijk vanwege het feit dat zij uit 16 bladen bestaat; doorgaans bestond dit soort series uit niet meer dan zes bladen.

Litt.: *Bibliothèque Nationale, Inventaire du Fonds Français. Graveurs du xviiie siècle*, dl. v, p. 391-392, nr. 2; R. Christie, 'Blackwork Prints, Designs for Enamelling' *Print Quarterly* 5 (1988), pp. 3-20; *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 786,3.
Herk.: Kunsth. La Sirène, Parijs (cat. 1990, nrs. 731, 732, 734, 735, 737). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1990 (inv.nrs. RP-P-1990-289/293).

Afb. 22-24 (blz. 405). JEAN BERAINE DE JONGERE (Saint-Mihiel 1640-1711 Parijs) en GABRIEL LADAME (werkzaam ca. 1645-1668 in Parijs) naar ontwerpen van HUGUES BRISVILLE (werkzaam in Parijs omstreeks 1662).

Titelblad, dedicatie en tien bladen uit de reeks *DIVERSES PIÈCES de serruriers...* bestaande uit 14 bladen met sloten, sleutels en beslagwerk. Ets en gravure, ca. 167 × 116 en driemaal ca. 116 × 167. Gesigneerd: *Berain fec.*, of, bij blad 13 en 14: *gLadame fec.*, en: *Brisville inventor.* en genummerd: 3-13.
Opn.: Brisville was slotenmaker van beroep. Dit is de enige serie die hij naar zijn ontwerpen liet graveren, alhoewel er kennelijk toch vraag naar was. Dit laatst valt af te leiden uit het feit dat er wel vier uitgaven van de serie zijn geweest. De literatuur vermeldt slechts twee uitgaven: één door Langlois uit 1663 en een heruitgave door Mariette, als onderdeel van diens *Architecture à la mode* uit 1727. Het Rijksprentenkabinet bezit echter het titelblad van een allereerste uitgave, verschenen *chez l'auteur* in 1662. Van dit titelblad is verder geen exemplaar bekend. Bovendien heeft Langlois de serie kennelijk twee keer uitgegeven, aangezien er twee verschillende titelbladen bestaan die hem als uitgever vermelden, één met een cartouche die geflankeerd wordt door een krijger links en een gehelmde vrouw rechts en één waarbij het hoofd van de gehelmde vrouw is vervangen door dat van een vrouw met loshangend lang haar. Een exemplaar van laatstgenoemde versie is nu aangekocht samen met het dedicatieblad en de bladen 3-7 en 9-13. Het is moeilijk te zeggen uit welke uitgave deze bladen stammen, zeker is alleen dat het niet uit die van Mariette kan zijn, omdat deze zijn naam ook op de afzonderlijke bladen heeft gezet, zoals te zien is op de nrs. 9 en 11 uit de Mariette-uitgave die eveneens in het lot zaten.

Litt.: *Bibliothèque Nationale, Inventaire du Fonds Français. Graveurs du xviiie siècle* II, p. 352, nrs. 10-21 (Berain) en VI, pp. 22-23, nrs. 55-56 (Ladame); *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nrs. 359 en 1338; R. A. Weigert, *Jean I Berain*, Paris, 1937, dl. II, pp. 32-38, nrs. 10-21.
Herk.: Kunsth. La Sirène, Parijs (cat. 1990, nr. 375). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds 1990 (inv.nrs. RP-P-1990-266/277).

Afb. 25-28. JACQUES FRANÇOIS SALY (Valenciennes 1717-1776 Parijs).

Album met titelblad en 29 bladen met vazen, 1746. Etsen, titelplaat 194 × 132 mm., overige platen ca. 190 × 127 mm., op bladen van 400 × 275 mm. Elke prent is linksonder gesigneerd: *J. Saly i(nv). et sculp.* en rechtsonder genummerd: 1-29.
Opn.: Saly was eigenlijk beeldhouwer en van zijn hand zijn, naast deze serie, slechts enige etsen van tombes bekend. Hij ontwierp deze reeks tijdens zijn verblijf als *pensionnaire* aan de *Académie de France* in Rome. In de inscriptie op het titelblad draagt hij zijn werk op aan de toenmalige directeur van de *Académie*, Jean François de Troy. Hoewel de ornamentiek nog aansluit bij de barok, past de serie stilistisch in de beginfase van het neo-classicisme. Naast beïnvloeding door de klassieke kunst is er ook sprake van de invloed van Giovanni Battista Piranesi, met wie Saly bevriend was.

Aan het album ontbrak één blad, het dertigste, maar door een gelukkig toeval was juist dit blad reeds in het bezit van het Rijksprentenkabinet

25

26

27

28

dankzij een schenking van C. Beute in 1986. Dit losse blad zal aan het album worden toegevoegd om de reeks te vervolledigen.

Litt.: S. Eriksen, *Early Neoclassicism in France*, Londen 1974, vooral pp. 29-36; *Katalog der Ornamentstich Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 1064; tent.cat. *Piranèse et les Français 1740-1790*, Rome, Dijon en Parijs 1976, nr. 185.

Herk.: Verz. Horace de Landau (Lugt, Supplément 1334c), Kunsth. La Sirène, Parijs (cat. 1993, nr. 57). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1993 (inv.nr. RP-P-1993-58/87).

Afb. 29-34. BENIGNO BOSSI (Arcisate 1727-1793 Parma) naar tekeningen van ENNE-MOND ALEXANDRE PETITOT (Lyon 1727-1801 Parma). Album met twee titelbladen, drie dedicatiebladen en 30 bladen met vazen, 1764.

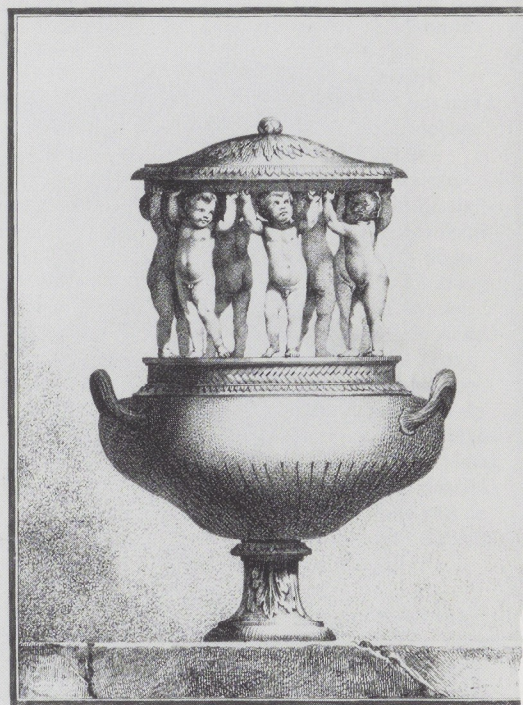
Etsen, platen van ca. 235 x 170 mm, op bladen van 420 x 290 mm. Elk blad is onderaan gesigneerd: *Petitot in(v)*. en: *Bossi scul.* en rechtsboven genummerd: 1-31.

Opm.: Deze uiterst inventieve en geestige serie sluit nauw aan bij de hierboven beschreven reeks. De jonge architect Petitot verbleef, net als Saly, enige jaren als *pensionnaire* aan de *Académie de France* te Rome en was eveneens bevriend met Piranesi. Zijn reeks past in de traditie van de Franse *piranéziens* die een belangrijke rol hebben gespeeld bij de opkomst van het neo-classicisme.

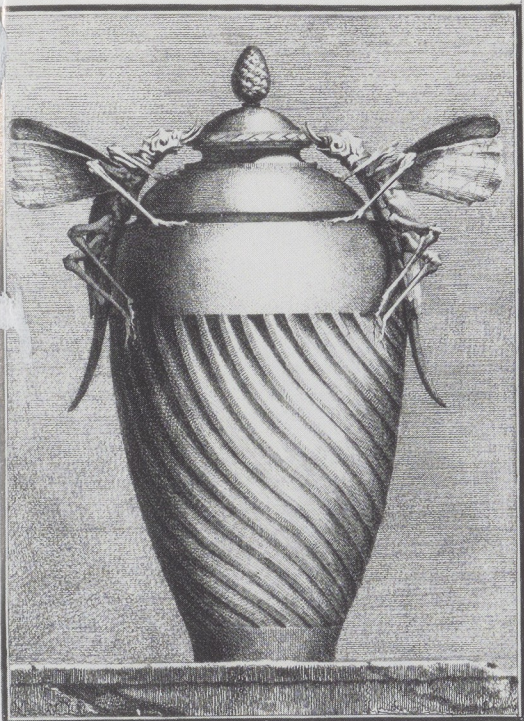
Vanaf 1753 was Petitot als *architetto delle fabbriche ducali* in dienst van de hertog van Parma. Enige jaren voor het verschijnen van de serie had

29

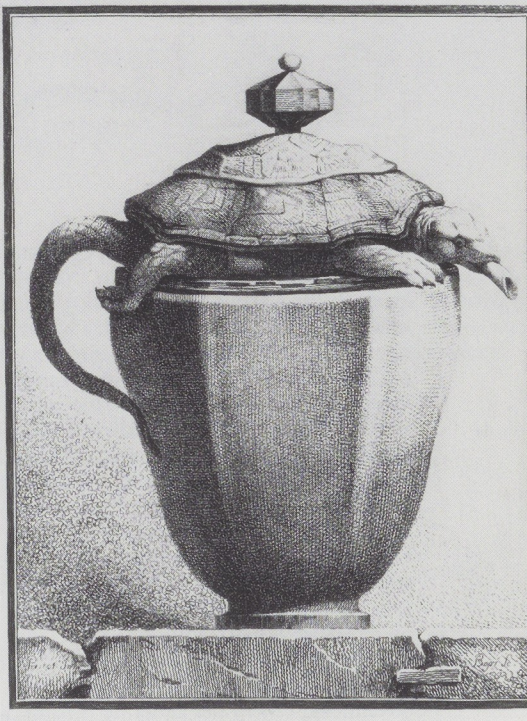
32

30

31

34

35

hij in opdracht van de eerste minister van Parma, de markies van Felino, aan wie de uiteindelijke reeks ook is opgedragen, de vazen op blad 2-4 ontworpen. Deze waren vervolgens in de hertogelijke tuinen geplaatst. Na publicatie zijn ook enkele van de andere vazen uitgevoerd.

Van de serie zijn twee staten bekend. Het recentelijk aangekochte album bevat de eerste staat en is zeer zeldzaam. Bij deze staat luidt de inscriptie op de sieropdracht: *A son Excellence Monsieur Du Tillot* en zijn de bladen in de rechter bovenhoek, buiten het kader, genummerd. Bij de tweede

staat is de inscriptie veranderd in: *A Monsieur le Marquis de Felino*, verder staan de nummers nu binnen het kader en zijn de achtergronden bij sommige bladen aangepast en opgewerkt.

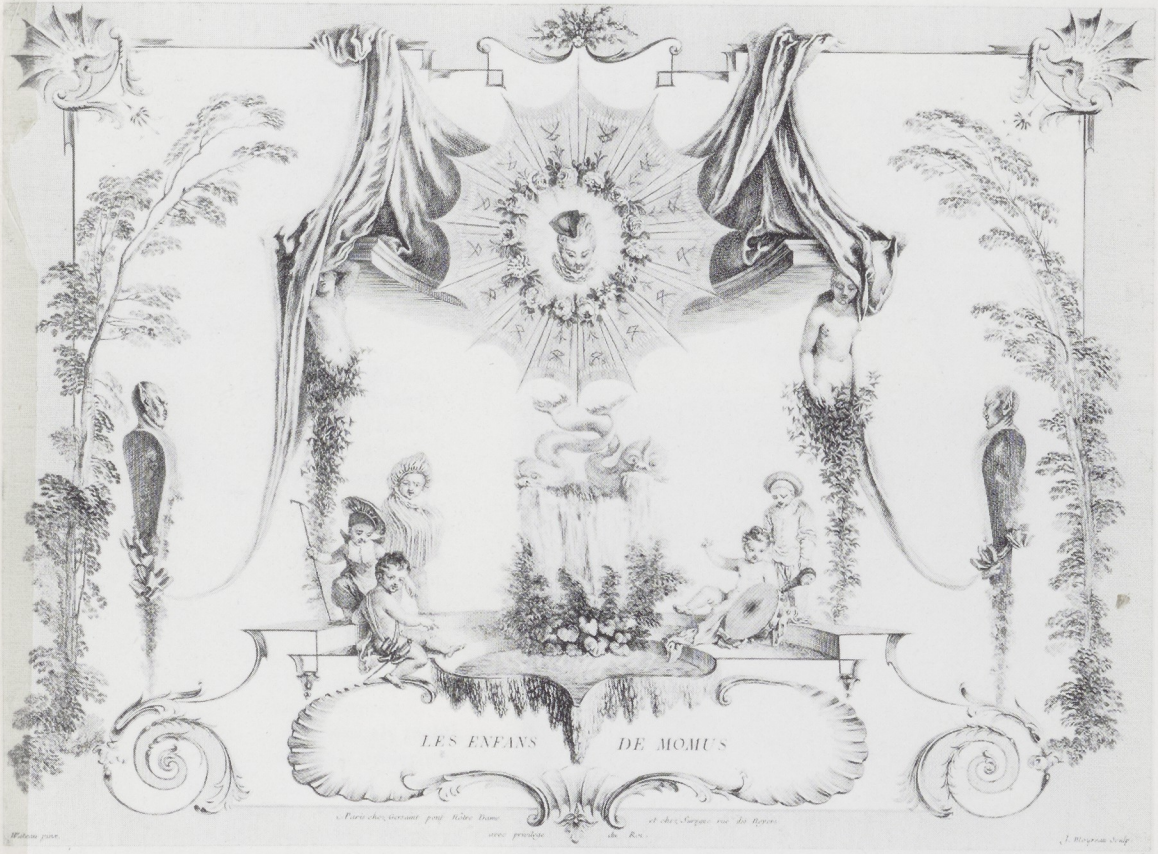
Litt.: *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 1081; tent.cat. *Feste, Fontane festoni a Parma nel Settecento, Progetti e decorazioni disegni e incisioni dell'architetto E. A. Petitot (1727-1801)*, Rome, Parma en Lyon 1989.

Herk.: Verz. Horace de Landau (Lugt, *Supplément* 1334c); *Kunsth. La Sirène*,

Parijs (cat. 1993, nr. 50). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1993 (inv.nr. RP-P-1993-23-57).

199301
199301

36

36

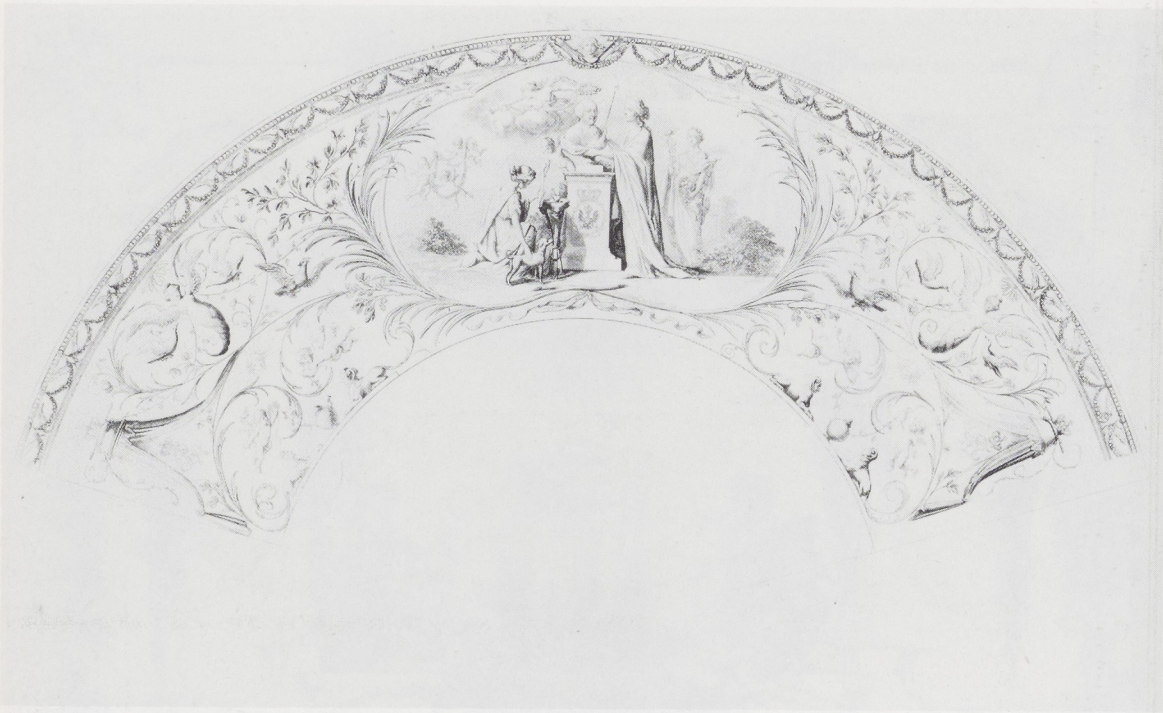
Afb. 35 en 36. JEAN MOYREAU (Orleans 1690–1762 Parijs) naar ANTOINE WATTEAU (Valenciennes 1684–1721 Nogent-sur-Marne). Vlakdecoraties met kinderen rond een fontein: *La Cause Badine* en *Les Enfants de Momus*.

Ets en gravure, 452 × 603 mm. Gesigneerd: *Watteau pinx.* (rechtsonder), *A Paris chez Gersaint ... et chez Surugue.../avec privilege du Roi.* (middenonder) en *J. Moyreau sculp.* (rechtsonder). De bladen zijn genummerd: 1 en 2. *Opm.*: In de 'Mercur' van april 1729 kondigde Gersaint aan dat beide prenten in druk

verschenen waren. Hij prees ze aan als composities met een eigen en nieuwe stijl, waarbij de kinderen in *La Cause Badine* in een luchtig, schertsend twistgesprek verwickeld zijn, terwijl ze in een andere vermomming als kinderen van Momus, de Griekse god van de kritiek en de patroon van de hekeldichters, de spot verbeelden.

Litt.: *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 374,4; E. Dacier & A. Vuafart, *Jean de Julienne et les graveurs de Watteau au XVIIIe siècle*, Parijs 1924, III, 119/120¹¹.

Herk.: Kunsth. C. G. Boerner, Düsseldorf (Neue Lagerliste 97 (1991), nr. 44). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds 1992 (inv.nr. RP-P-1992-20-21).

37

38

Afb. 37 en 38. DANIEL NIKOLAUS CHODOWIECKI (Danzig 1726–1801 Berlijn). Waaier met allegorie op de huldiging van Koning Friedrich Wilhelm II van Pruisen te Königsberg en waaier met de apotheose van Koning Friedrich Wilhelm II. Etsen; 286 × 525 mm en 285 × 527 mm. Gesigneerd en gedateerd: *D. Chodowiecki inv & sculp: 1787* (midden onderaan) en: *D. Chodowiecki f:* (midden onderaan)

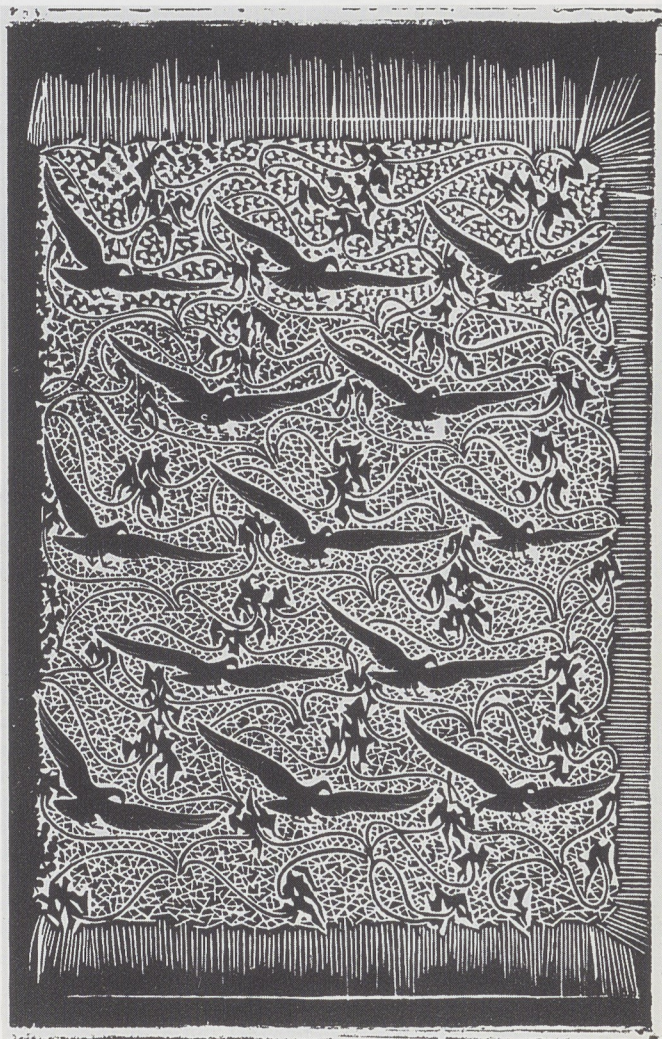
Opn.: Tot de enkele bladen die aan het vrijwel complete grafische oeuvre van Chodowiecki in het Rijksprentenkabinet ontbreken, behoorden tot voor kort deze twee waaierbladen. De eerste waaier laat een allegorie op de huldiging van Friedrich Wilhelm II zien: een cartouche met het borstbeeld van de koning tussen allegorische vrouwenfiguren, geflankeerd door grotesken. Aan de uiteinden van de waaier is zowel links als rechts zijn monogram FWR onder een baldakijn aangebracht. Op de waaier met zijn apotheose wordt de koning door Minerva en Themis ten hemel gevoerd, waar Jupiter, Mars en Apollo op hem wachten. Links daarvan hangt een console met een urn met het opschrift: *MORT/le 17 Aout/ 1786* (de sterfdatum van de vorst) en symbolen die zijn onsterfelijkheid onderstrepen, rechts worden de dapperheid, de gerechtigheid en de kunst gesymboliseerd. In de literatuur wordt vermeld dat er afdrukken van de prenten op zijde gemaakt zouden zijn voor het vervaardigen van waaiers.

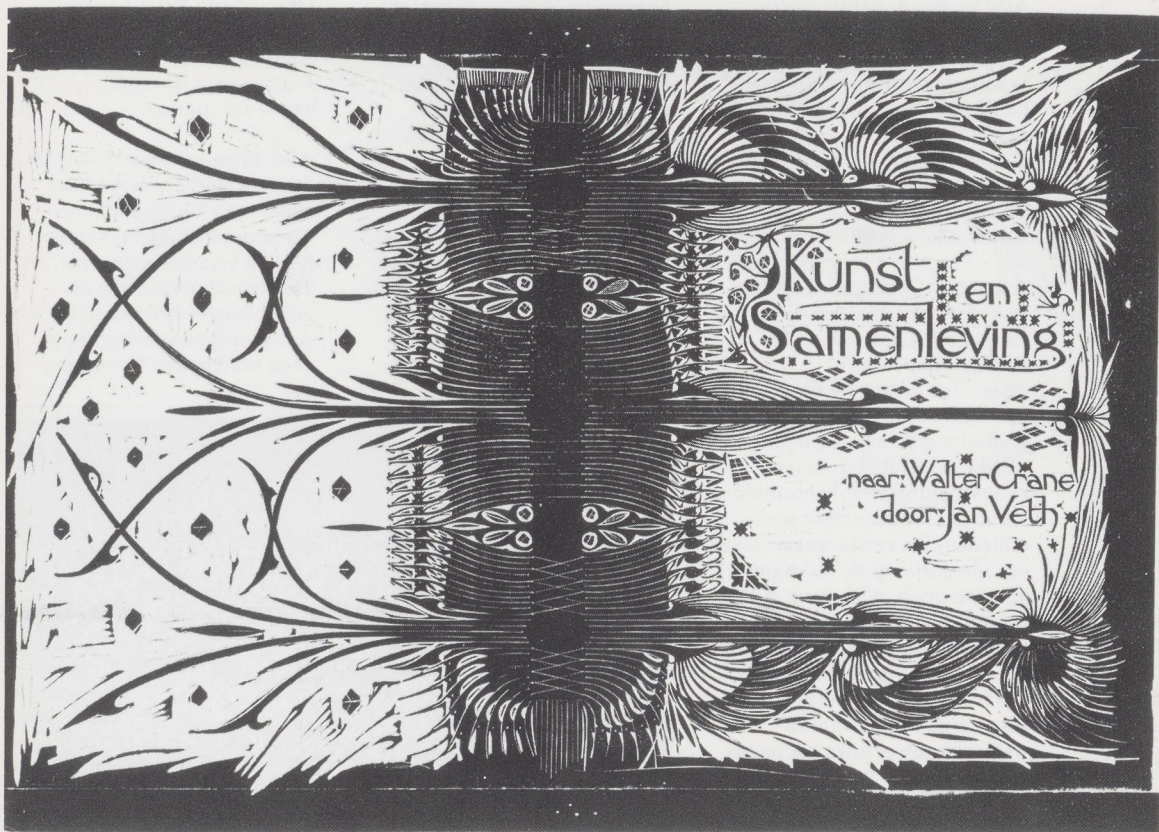
Litt.: W. Engelmann, *Daniel Chodowiecki's sämtliche Kupferstiche*, Leipzig 1857, nr. 574 en 575; J. H. Bauer, *Daniel Nikolaus Chodowiecki. Das druckgraphische Werk. Die*

Sammlung Wilhelm Burggraf zu Dohna-Schlobitten, Hannover 1982, nr. 1277 en 1278; *Katalog der Ornamentstich-Sammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*, New York 1958, nr. 194; P. Marker, cat.tent. *Daniel Chodowiecki. Bürgerliches Leben im 18. Jahrhundert*, Frankfurt (Städtisches Kunstinstitut und Städtische Galerie) 1978, nrs. 171 en 172. *Herk.:* Verz. A. Wolf, Stuttgart; Kunsth. C. G. Boerner,

Düsseldorf (Neue Lagerliste 96 (1991), nrs. E 574 en 575). Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1992 (inv.nrs. RP-P-1992-3 en 4).

Afb. 39 en 40. GERRIT WILLEM DIJSSELHOF (Zwollerkerspel 1866–1924 Bloemendaal). Twee proefdrukken, van het omslag van de ingenaaide, en van het schutblad van de gebonden, versie van het boek *Kunst en samenleving*, de in 1894 verschenen bewerking

40

door Jan Pieter Veth van Walter Crane's *Claims of Decorative Art*.

Houtsneden, 280 × 395 mm (omslag) en 290 × 185 mm (schutblad).

Opn.: De invloeden van de Jugendstil zijn in Nederland het eerst zichtbaar in de boekkunst, zoals ondermeer uit deze bladen blijkt. Dijsselhof, beïnvloed door de ideeën van William Morris en Walter Crane, begon in 1892 te experimenteren met houtsneden. De illustraties van dit boek behoren tot zijn vroegste werken in deze techniek. Het Rijksprentenkabinet bezat reeds afdrukken van de 35 vignetten die Dijsselhof eveneens voor *Kunst en samenleving* ver-

vaardigd heeft, zodat de nu verworven uiterst zeldzame bladen een prachtige aanvulling van de collectie vormen.

Litt.: E. Braches, *Het boek als nieuwe kunst 1892-1903*, Utrecht 1973, nr. 931128; cat.tent. *Het Nederlandse boek 1892-1906*, Utrecht 1965, nr. 16; cat.tent. *Nieuwe kunst rond 1900*, Den Haag 1961, nr. 104; J. Veth, 'De houtsneden van Dijsselhof', *Jaarboekje van de vereeniging tot bevordering der grafische kunst 1921-1924*, Rotterdam 1925, pp. 9-15. *Herk.*: Kunsth. De Kool, Dordrecht. Aankoop uit het F. G. Waller-Fonds, 1993 (inv.nrs. RP-P-1993-21-22).